

INSTRUKCJA OBSŁUGI WROGA

O książce: Jak powinniśmy obchodzić się z wrogiem? Główny bohater książki „Wróg” autorstwa Serge’a Blocha i Davide’a Caliego otrzymuje jednoznaczny odpowiedź na to pytanie: „Trzeba go zabić, zanim zabije nas, ponieważ jest okrutny i bezlitosny. Jeśli nas zabije, wymorduje też nasze rodziny. Ale to mu nie wystarczy. Zabije też psy i inne zwierzęta, spali lasy, zatruje wodę. Wróg nie jest człowiekiem”. Przywołany cytat stanowi fragment instrukcji, którą młody mężczyzna otrzymał od swoich przełożonych pierwszego dnia wojny. Czytelnicy prozy Caliego trafiają bowiem w sam środek konfliktu zbrojnego i śledzą losy dwóch żołnierzy zwalczających się armii. Pozostają oni w ukryciu i choć mają świadomość swojego istnienia, twarzą w twarz nie spotykają się ani razu. Przyczajeni w okopach, są coraz bardziej głodni, wyczerpani, stęsknieni za rodzinami. Podporządkowanie się zawartym w instrukcji wytycznym uniemożliwia im jednak wykonanie pojedynczego gestu wobec „nieprzyjaciela”. Główny bohater nawet przez sekundę nie podejrzewa, że rozterki rywala mogą być podobne do tych, które sam tak boleśnie przeżywa. „Czy ktoś, kogo kazano mi nazywać wrogiem, mógłby tęsknić za domem równie mocno, jak ja tęsknię? To niemożliwe” – myśli młody kombatant. W tym miejscu akcji warto się zatrzymać. Wartość tekstu Caliego polega bowiem na umiejętnym odsłonięciu mechanizmów, którymi rządzi się wytwarzanie w wyobraźni postaci wroga. Ta wyjątkowa książka dla dzieci – będąca swoistym manifestem antywojennym – ukazuje okrucieństwo i niesprawiedliwość wojskowej dyrektywy, z którą główny bohater wyrusza na pole walki.

O Laboratorium Wroga: W Teatrze Zagłębia w Sosnowcu podjęto próbę stworzenia teatralnej wersji Instrukcji Obsługi Wroga, diametralnie odmiennej w formie od struktury militarnych rozkazów. Jej opracowaniem zajęli się sosnowieccy aktorzy, a na etapie prób także dzieci, zaproszone do współpracy przez Justynę Sobczyk – pedagogkę teatru i reżyserkę. Pracująca nad problemem grupa laboratoryjna, przez dwa miesiące czerpała inspiracje do pracy ze swoich doświadczeń i wyobraźni, zastanawiając się nad tym, co można zrobić, by znaleźć wspólny język z osobami, które na pierwszy rzut oka wydają się obce czy nieżyczliwe. Efektem tych niecodziennych poszukiwań stał się spektakl „Wróg – instrukcja obsługi”, którego głównym celem jest nauka rozbrajania nieprzyjaciela w bezprzemocowy sposób i burzenie fałszywych przekonań na jego temat. Przekonań mających najczęściej niewiele wspólnego z rzeczywistością.

O spektaklu: ideą stojącą u podstaw zarówno książki, jak i przedstawienia w Teatrze Zagłębia, jest traktowanie młodych odbiorców jako pełnoprawnych partnerów do rozmowy – szczególnie wtedy, gdy jej centralnym punktem stają się skomplikowane kwestie. Spektaklu Justyny Sobczyk nie sposób zaliczyć do grona lekkich widowisk, których jedynym celem jest dostarczenie dzieciom niezobowiązującej rozrywki. Jego przekaz jest złożony i wymaga omówienia. Mając tego świadomość, oddajemy w państwa ręce pakiet materiałów edukacyjnych, pomocnych w przeprowadzeniu lekcji związanej z tematem poruszonym na scenie. Obejrzeniu „Wroga” każdorazowo powinien towarzyszyć namysł nad mechanizmem powielania krzywdzących przekonań na temat różnorodnie definiowanych obcych. Proponowane przez nas ćwiczenia mają pomóc w uświadomieniu dzieciom, młodzieży, ale także dorosłym, że „wróg” to najczęściej puste znaczeniowo pojęcie – worek, do którego wrzucamy wszystko, co nieoswojone, a w konsekwencji budzące strach. Zachowania bohaterów spektaklu udowadniają, że jedynymi reakcjami na nasilające się uczucie lęku nie muszą być agresja i przemoc (kto zobaczy spektakl, ten wie, że zdecydowanie lepsze efekty przynosi wspólne śpiewanie piosenek w różnych językach!). Zwracają też naszą uwagę na to, że nie warto wierzyć wszystkim odgórnie otrzymywanym instrukcjom, które proces samodzielnego myślenia próbują zastąpić wypełnianiem ściśle określonych punktów.

TWÓRCY SPEKTAKLU „WRÓG – INSTRUKCJA OBSŁUGI”

Reżyseria: Justyna Sobczyk – reżyserka, pedagoga teatru, twórczyni warszawskiego Teatru 21, w którym aktorami są osoby z zespołem Downa i autyzmem. Przez 10 lat była odpowiedzialna za rozwój pedagogiki teatru w Instytucie Teatralnym im. Z. Raszewskiego. Współkieruje studiami podyplomowymi Pedagogika Teatru na Uniwersytecie Warszawskim, prowadzi zajęcia na Akademii Teatralnej w Warszawie. Współpracuje z wieloma organizacjami, teatrami w obszarze inkluzywnych projektów artystyczno-społecznych. Członkini Stowarzyszenia Pedagogów Teatru. Laureatka nagrody Wdechy 2016 w kategorii Człowiek Roku oraz nagrody Kamyk Puzyny za działalność teatralną i pedagogiczną, łączącą sztukę i życie, twórczą oryginalność z zaangażowaniem w sprawy publiczne.

Dramaturgia: Justyna Lipko-Konieczna – dramaturżka, pedagoga i badaczka teatru, feministka. Współtwórczyni programu studiów Pedagogika Teatru na Uniwersytecie Warszawskim. Autorka koncepcji merytorycznej projektu Teatralny Plac Zabaw Jana Dormana oraz dramaturgii spektaklu pod tym samym tytułem w reżyserii Justyny Sobczyk przywracającego pamięć o spuściznie teatralnej wybitnego twórcy teatru dla dzieci Jana Dormana.

Autorka wielu scenariuszy i sztuk teatralnych. W latach 2011-2015 dramaturżka Teatru Studio w Warszawie. Od 2012 r. dramaturżka Teatru 21, w którym aktorami są osoby z zespołem Downa i autyzmem. W teatrze tym wprowadza w obszar teorii teatru polskiego perspektywę studiów nad niepełnosprawnością. Członkini Stowarzyszenia Pedagogów Teatru.

Muzyka: Sebastian Świąder – pedagog teatru, absolwent kulturoznawstwa w Instytucie Kultury Polskiej Uniwersytetu Warszawskiego oraz specjalizacji Animacja Kultury. Członek Zarządu Stowarzyszenia Pedagogów Teatru, z którym inicjuje i współtworzy wiele projektów pedagogiczno-teatralnych w instytucjach kultury i teatrach. Projektuje i prowadzi warsztaty teatralne, muzyczne i performatywne dla dzieci, młodzieży, osób dorosłych i seniorów. Realizuje spektakle i działania na styku performansu i teatru. Od 2007 r. współtworzy Performerię Warszawy – eksperymentalną grupę performatywną. Realizuje działania etno-animacyjne razem z Kolektywem Terenowym. Współpracuje z Teatrem Węgałty/Projekt Terenowy, Stowarzyszeniem Katedra Kultury, Towarzystwem Inicjatyw Twórczych “ę”.

Scenografia: Wiśła Nicieja – scenografka, autorka kostiumów, konserwatorka dzieł sztuki. Od 2014 r. współpracuje z warszawskim Teatrem 21. Jest autorką scenografii i kostiumów do spektakli: „Upadki. Odcinek 2”, „Klauni, czyli o rodzinie. Odcinek 3” oraz akcji performatywnej stworzonej dla Muzeum Historii Żydów Polskich Polin „Pesach to święto wolności” – wszystkie w reżyserii Justyny Sobczyk. Stworzyła projekty kostiumów i rekwizytów do spektakli „Indianie” (Teatr 21 i Nowy Teatr w Warszawie, reż. J. Sobczyk) oraz do „Superspektaklu” (Teatr 21 i Teatr Powszechny w Warszawie, reż. J. Sobczyk, J. Skrzywanek).

Choreografia: Filip Szatarski – gdański artysta zajmujący się badaniem obszaru szeroko pojętych sztuk tańca i teatru w ich połączeniu z muzyką i wizualiami. Jako choreograf, tancerz i dramaturg zrealizował 16 własnych spektakli, współpracując z artystami na całym świecie. Zajmuje się również realizacją choreografii i ruchu scenicznego dla teatrów dramatycznych w Polsce i za granicą. Prowadzi warsztaty świadomości ciała dla profesjonalnych aktorów teatralnych. Jako pedagog tańca uczy improwizacji i podstaw contact improvisation.

Jest laureatem stypendium Ministra Kultury, Marszałka Województwa Pomorskiego, wielokrotnym laureatem Stypendium Kulturalnego Miasta Gdańska oraz stypendium rządu japońskiego.

Wróg – instrukcja obsługi, na podstawie książki „Wróg” Serge’a Blocha, Davide’a Caliego w tłumaczeniu Katarzyny Skalskiej (Wydawnictwo Zakamarki)

KONSPEKTY ZAJĘĆ:

Scenariusz 1

Ćwiczenia przeznaczone dla uczniów od 10. roku życia

czas: 45 minut

CELE ZAJĘĆ:

- kształtowanie umiejętności analizy postaw fikcyjnych bohaterów
- namysł nad mechanizmami rządzącymi powstawaniem stereotypów
- stworzenie uczestnikom przestrzeni do refleksji nad odrębnością i niepowtarzalnością każdej osoby

METODY PRACY:

- ćwiczenia dramatyczne, rozmowa, burza mózgów, praca plastyczna

PRZYGOTOWANIE DO ZAJĘĆ:

- materiały dydaktyczne: kartki papieru A4 dla każdego ucznia, przybory do pisania i rysowania

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

Część I – burza mózgów (10 min)

1. Napisz na tablicy słowo „wróg”. Zróbcie burzę mózgów i wypiszcie Wasze skojarzenia.
2. Po zakończeniu porozmawiajcie na forum o tym, co powstało na tablicy. Zapytaj, dlaczego te właśnie cechy podali uczniowie i z jakich doświadczeń wypływają ich skojarzenia.

Część II – praca w grupach (25 min)

1. Podziel uczniów na grupy 3-4 osobowe. Poproś ich o wyobrażenie sobie, że ktoś nowy – nazywany wrogiem – przyjeżdża do ich miejscowości i dołącza do klasy. Uczniowie redagują szkolną gazetkę i muszą zrobić z nim wywiad. Niech w każdej grupie ochotnik wcieli się w postać nowo przybyłej osoby. Zadaniem tej osoby będzie wypowiedanie się w jej imieniu i odpowiadanie na pytania zadawane przez pozostałych członków grupy. Mogą one dotyczyć emocji związanych z przeprowadzką, zainteresowań, planów itp. Każdy uczestnik danej grupy może na chwilę wcielić się w fikcyjną postać. Zaznacz, że pojedyncze wywiady mogą trwać do trzech minut.
2. Porozmawiaj z klasą o tym, czego dowiedzieli się o postaci, w którą się wcielali i jakie emocje towarzyszyły im podczas tego ćwiczenia. Czy po jego wykonaniu wróg nadal wydaje się taki straszny/obcy? Czy bliższe poznanie nieznanym osobie zmieniło początkowe nastawienie do niej?
3. Jakie słowa mogłyby skutecznie zastąpić słowo „wróg” tak, by nie budziło ono negatywnych skojarzeń?

Część III – podsumowanie (10 min)

1. Kiedy już lepiej poznaliście swojego wroga, teraz zastanówcie się, w jaki sposób moglibyście wspólnie spędzić dzień. Ważne, żeby nie fantazjować o rzeczach niemożliwych do zrealizowania, ale wypisać/narysować takie, które są wykonalne. Jakie aktywności mu zaproponujecie? Zostaniecie w mieście, czy wyjedziecie gdzieś bliżej natury? Rozdaj uczniom kartki A4. Niech każdy uczeń samodzielnie stworzy plan spędzenia wspólnego dnia. Może on przybrać formę rysunkową.

Scenariusz 2

czas: 45 minut

CELE ZAJĘĆ:

- kształtowanie umiejętności analizy postaw bohaterów literackich
- namysł nad mechanizmami rządzącymi powstawaniem stereotypów
- kształtowanie umiejętności łagodzenia konfliktów
- refleksja nad wrażliwością potrzebną w kontaktach z drugim człowiekiem

METODY PRACY:

- rozmowa, burza mózgów, praca pisemna

PRZYGOTOWANIE DO ZAJĘĆ:

- materiały dydaktyczne: książka „Wróg” Serge’a Blocha i Davide’a Caliego, kartki papieru A4, przybory do pisania

PRZEBIEG ZAJĘĆ:

Część I – burza mózgów (20 min)

1. Przeczytajcie wspólnie książkę „Wróg” Caliego i Blocha. Możesz przeczytać całość sam/a lub poprosić uczniów o pomoc. Naradźcie się i zapiszcie na tablicy najsilniejsze uczucia/emocje, które towarzyszą głównemu bohaterowi.

Część II – praca z książką (15 min)

1. Punktem wyjścia do tego ćwiczenia będzie następujący fragment książki (przeczytaj go jeszcze raz na głos):
Wróg jest bardzo zmęczony, teraz to wiem. I wiem, że ma rodzinę, która na niego czeka. Gdyby ta wojna się skończyła, każdy z nas mógłby wrócić do domu. (...) Mam już dość czekania. Na niebie zebrały się ciemne chmury. Znowu będzie padać, a ja nie cierpię deszczu. Piszę wiadomość na chustce do nosa. Wkładam ją do plastikowej butelki. Zamykam butelkę, starannie celuję i rzucam. Mam nadzieję, że moja butelka trafi do jego dziury.
Obejrzyjcie książkowe ilustracje tych scen. Zadaniem uczniów jest napisanie do wroga krótkiego listu w butelce, który wyrazi ich uczucia i będzie próbą pojednania. Uczniowie pracują w parach, wymieniając się listami.

Część III – podsumowanie (10 min)

1. Poproś ochotników o zaprezentowanie innym treści swojego listu. Zastanówcie się, jakie komunikaty mogą okazać się najbardziej skuteczne w łagodzeniu konfliktów.

8 sposobów na wroga – propozycje ćwiczeń w klasie po spektaklu

Przedstawiamy propozycję 8 ćwiczeń, które pomogą Ci w rozmowie z uczniami na temat problemów podejmowanych w spektaklu „Wróg. Instrukcja obsługi” w reżyserii Justyny Sobczyk.

1. MOJA OPINIA

Podziel salę na dwie części. Po jednej z nich zawieś kartkę z napisem „tak”, po drugiej z napisem „nie”. Odczytuj zdania dotyczące konfliktów, wrogości. Każde dziecko musi dokonać wyboru i za każdym razem stanąć po jednej ze stron. Następnie porozmawiaj z dziećmi o ich opiniach i wyborach.

1.1 MOJA OPINIA – INNY WARIANT ĆWICZENIA:

Podziel uczniów na grupy, daj im kartki podzielone na dwa pola: tak/nie. Każdy uczestnik każdej grupy dostaje kilka karteczek z różnymi opiniami dotyczącymi wrogości. Musi położyć je na polu „tak” albo „nie”, zgodnie ze swoją opinią. Na tym etapie ćwiczenia nikt ze sobą nie rozmawia. Następnie, jeśli ktoś z grupy nie zgadza się z miejscem, gdzie leży któraś z kartek, odwraca ją na drugą stronę. Potem odbywa się faza negocjacji – w grupie toczą się rozmowy na temat odwróconych karteczek, wspólnie ustalane jest miejsce, w którym mają leżeć. Po wykonaniu ćwiczenia zbierane są opinie wszystkich grup i odbywa się na ten temat rozmowa.

Przykładowe zdania:

- Nie chciałbym być niczym wrogiem
- Mam wrogów
- Mam wrogów, ale nigdy ich naprawdę nie spotkałem
- Lubię się kłócić
- Jest mi smutno, kiedy się z kimś pokłóczę
- Mam swój sposób na rozwiązywanie konfliktów
- Konflikty czasem są dobre
- Wojny są niepotrzebne
- Rozmawiałem kiedyś ze swoim wrogiem
- Boję się swoich wrogów
- Jeśli ktoś powiedział na mój temat nieprawdę, chciał(a)bym usłyszeć przeprasziny
- Przykro mi, gdy ktoś traktuje mnie jak wroga

2. BURZA MÓZGÓW

Na dużej kartce papieru napisz słowo „Wróg” na drugiej „Konflikt”. Poproś uczniów, żeby napisali na nich jak najwięcej pojęć, które kojarzą im się z tymi słowami. Mogą to być bardzo abstrakcyjne spojrzenia. W czasie ćwiczenia uczniowie nie mogą ich w żaden sposób komentować. Po zakończeniu porozmawiaj z nimi o tym, co napisali. Zapytaj, z jakich doświadczeń wypływają te spostrzeżenia i jaka jest różnica między nimi. Zapytaj, co to znaczy traktować kogoś jak wroga, a co – być z kimś w konflikcie?

2.1. BURZA MÓZGÓW – INNY WARIANT ĆWICZENIA

Podziel uczniów na trzy grupy – każdy rząd ławek niech będzie jedną z nich. Uczniowie odpowiadają na zadawane przez Ciebie pytania, w określonym czasie naradzając się w parach i zapisując odpowiedzi na kartce.

- a. co to znaczy traktować kogoś jak wroga?
- b. co to znaczy kłócić się z kimś?
- c. co to znaczy nie lubić kogoś?

Odczytajcie na forum odpowiedzi na pytania. Omówcie różnice między wzajemną wrogością, kłótnią i brakiem sympatii. Zastanówcie się, czy zawsze muszą one występować jednocześnie?

3. ROZWIĄZYWANIE KONFLIKTÓW

Najpierw zajmiemy się konfliktami. Poproś uczestników, żeby podzielili się w pary. Niech każda z nich bez słów odegra scenę konfliktu. Porozmawiaj z nimi o tym, co czuli w ciele podczas odgrywania scen. W których miejscach odczuwali swoją złość, jak się z nią czuli? Poproś ich, żeby jeszcze raz odegrali scenę konfliktu, przechodząc do sceny pojednania (odgrywanej również bez słów). Poproś, żeby porównali swoje uczucia.

Zapytaj, jak się czują w takich sytuacjach w życiu – jakie emocje, odczucia cielesne i psychiczne niosą ze sobą konflikty, a jakie emocje towarzyszą momentom, w których dochodzą do porozumienia.

4. MÓJ WRÓG

Teraz zajmiemy się tematem wrogości. Podziel uczniów na grupy. Niech każda z nich narysuje na dużych kartkach postać wyobrazonego wroga. Ważne jest, żeby była to postać nierealna, ktoś z krainy archetypów, wyobraźni. Zastanówcie się jakie ma cechy i skąd one się wzięły, co decyduje o tym, że ta postać jest wrogiem. Zastanówcie się, jakie mechanizmy decydują o tym, że ktoś staje się czyimś wrogiem, jakie uczucia temu towarzyszą. Jaka jest różnica między uznawaniem kogoś za wroga, a nie lubieniem go? Czy musimy kogoś znać osobiście, żeby uważać go za swojego wroga? Zapytaj, czy uczniowie znają takie sytuacje z życia, książek, czy filmów, w których ktoś uznany zostaje za wroga?

5. JAK TO JEST BYĆ WROGIEM

Uczniowie pracują w grupach. Niech wyobrażą siebie, że są Wrogiem, którego narysowali i niech spróbują go odegrać. Zastanówcie się, jakie uczucia temu towarzyszą. Poproś dzieci, żeby poszukały we wrogu cech, które je pociągają, które sprawiają, że nie jest taki straszny / obcy. Porozmawiajcie o tym, jak to jest być wrogiem. Czy tak bliskie spotkanie z nim w jakiś sposób zmienia tę relację?

6. ODCZAROWYWANIE WROGA

Poproś uczniów, żeby wymyślili własne rytuały, czynności, które pozwolą im przestać uznawać stworzoną postać za wroga. Wykonajcie je. Zapytaj, jak się czują po ich wykonaniu? Czy mogą być one przydatne w codziennym życiu?

6.1. ODCZAROWYWANIE WROGA – INNY WARIANT ĆWICZENIA

Wyobraźcie sobie, że bohaterowie wychodzą z okopów i spotykają się na ziemi niczyjej. Przypomnij, że czują się samotni, są głodni i zmęczeni, nie mają już siły dłużej siedzieć w okopie. Każdy uczeń dostaje kartę pracy (karta pracy znajduje się w pakiecie edukacyjnym) i w dymkach zapisuje przebieg rozmowy, która mogłaby toczyć się między mężczyznami. Rozmowa ma pozwolić im przestać uznawać drugą postać za wroga i powinna doprowadzić do pojednania.

7. WRÓG. INSTRUKCJA OBSŁUGI

Korzystając z doświadczeń wyniesionych z poprzednich ćwiczeń, stwórzcie własną instrukcję obsługi wroga. (makieta służąca do zapisania własnej instrukcji obsługi wroga znajduje się w pakiecie edukacyjnym) Instrukcja może składać się z obrazków.

8. PRZECIW WROGOŚCI

Poproś uczniów o narysowanie plakatów do akcji reklamowej: „Przeciw wrogości” z wykorzystaniem informacji i wiedzy, którą zdobyli w poprzednich ćwiczeniach.

W innej wersji tego ćwiczenia możesz poprosić ich o wymyślenie akcji społecznej, czy kampanii medialnej na dany temat. Zastanówcie się wspólnie nad tym, w jaki sposób można przeciwdziałać wrogości. Jakie działania społeczne mogłyby służyć temu celowi, a co będzie pomocne w ich codziennym życiu.

MOJA WŁASNA INSTRUKCJA OBSŁUGI WROGA

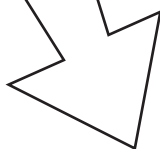
An empty rectangular box with a black outline, intended for writing notes.

An empty rectangular box with a black outline, intended for writing notes.

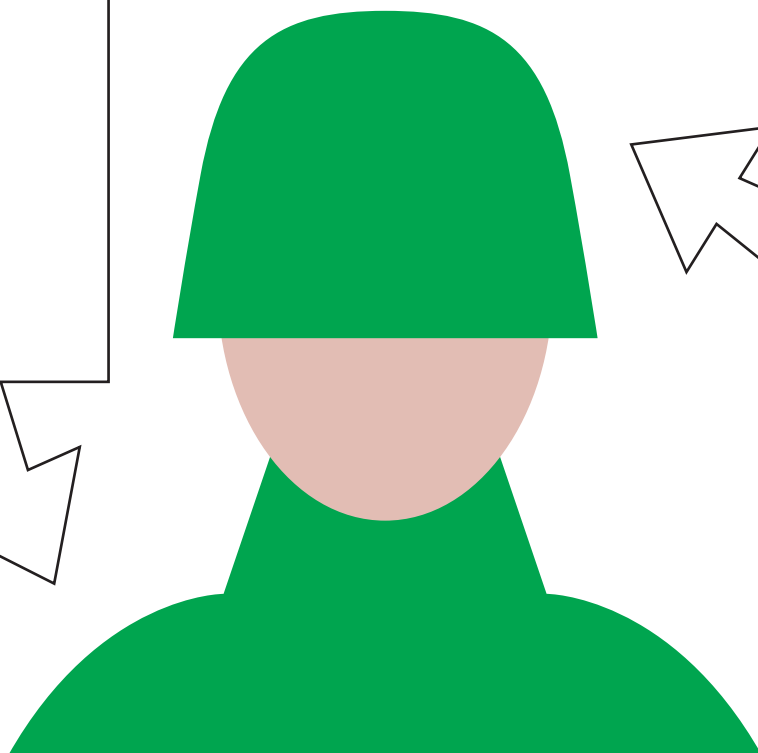
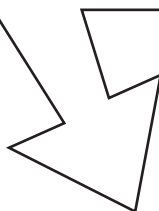

An empty rectangular box with a black outline, intended for writing notes.

An empty rectangular box with a black outline, intended for writing notes.

An empty rectangular box with a black outline, intended for writing notes.

An empty rectangular box with a black outline, intended for writing notes.

